Dominkovics Péter

A soproni jezsuita gimnázium szerepe a 18. századi vármegyei tisztikarok oktatásában. A dunántúli vármegyék példáján[1]

Abstract: The Role of the Jesuit Gymnasium of Sopron in the Education of Eighteenth-Century County Office-Holders: The Example of the Transdanubian Counties. On the basis of a database containing more than 8,000 students of the Jesuit gymnasium of Sopron, compiled by the research group led by István Fazekas (ELTE BTK), the study examines the role of gymnasium education among those elected to county offices between 1707 and 1773. The analysis focuses on the Transdanubian jurisdictions, above all Sopron, Vas, and Moson counties. In the case of Sopron county, the study is based on primary source research and specifically on the results of county elections held between 1725 and 1771, whereas for the other counties it relies on existing studies, published sources, and secondary literature.

The findings indicate that gymnasium studies were generally characteristic of county office-holders in the period. In the eighteenth century, among those elected to offices higher than that of noble judge, a Sopron educational background can be found almost without exception, especially in Sopron and Vas counties. Two families, the Felsőbüki Nagy family and the Zeke family of Petőháza, reached positions above the level of county offices, a development in which their educational strategies played an important role. These strategies extended beyond gymnasium education and pointed towards university studies.

The study also draws attention to possibilities for further refining the analysis. Future research could include the elites of other free royal towns located within the jurisdiction, such as Kismarton and Ruszt, as well as the student populations of county seats with market-town status, including Győr and Szombathely, and towns with significant regional functions, such as Pápa. In addition to Somogy and Zala counties, the school also exerted considerable attraction among the jurisdictions of the historical Upper Hungary, among which the town and county of Pozsony deserve particular attention. Students also came sporadically from Transylvania and Eastern Hungary, including Szatmár and Bihar counties. In their case, it would be worth examining their later careers and their role within county

[1] A kutatásokat a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 143017 számú projektje (A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848 II.) támogatta.

society, although the essential archontological groundwork for such research has yet to be carried out.

Keywords: professional expertise; county administration; nobility; secondary-level education

Sopron szabad királyi város történeti iskolaváros jellege és funkciója jól ismert. A felekezetképződés időszakában a város az evangélikus iskoláztatás egyik régión túlnyúló szerepkörrel rendelkező hazai központja lett. A katolikus megújulás idején,[2] a 17. század során a városban alapított jezsuita gimnázium révén Sopron vármegye megye- és piacközponti szerepet is betöltő legjelentősebb szabad királyi városa a katolikus oktatásban is a régión túlnyúló szerepkörű központtá vált.[3] Az oktatási funkciók mellet Sopron vármegye gazdasági (piackörzeti és piacközponti) funkciói, valamint politikai szerepe miatt a történeti vármegye legjelentősebb szabad királyi városává vált.[4] Bár a vármegye hivatalos politikai központja a 17. század derekától Nemeskér volt, Sopron szabad királyi város megyeszékhely funkcióját csupán a 18. század utolsó harmadában nyerte vissza, midőn II. József 1786-ban Sopront megyeszékhellyé tette.[5]

A gimnázium szerepének társadalomtörténeti bemutatását megelőzően engedtessék meg, hogy röviden a gimnáziumnak helyet adó vármegye közigazgatási és birtokszerkezeti sajátosságait röviden és tömören érzékeltessem, illetve ezen keresztül jelezzem a törvényhatóságot meghatározó hatalmi és uralmi viszonyokat. Ez utóbbi alatt az örökös főispáni hivatalt viselő, valamint a legnagyobb megyei birtokos, a herceg Esterházy család, illetve a vármegyei rendek viszonyát értem.[6] Sopron a dunántúli kerület vármegyéinek egyike volt. E kerületet az alábbi középszintű törvényhatóságok alkották: Baranya, Fejér, Győr, Komárom, Moson, Somogy, Sopron, Tolna, Vas és Zala.

A 18. századi soproni jezsuita gimnázium diákságának a meghatározó többsége a két szomszédos középszintű törvényhatóságból, Sopron és Vas vármegyékből származott. Az utóbbi középszintű törvényhatóságból a hasonlóképpen jezsuita gimnáziummal rendelkező Kőszeg szabad királyi város diákjait nem számítva 270 diák tanult a soproni jezsuita gimnáziumban.[7] A fent említett két sűrű településhálózattal rendelkező törvényhatóság egyik jellegzetességének számított, hogy több nemesi család birtokkal

[2] Erről lásd: Fazekas 2014a.

[3] Ezt azért érdemes hangsúlyozni, mert a 17. század derekától a vármegye hivatalos központja Nemeskér volt.

[4] Sopron vármegyében a nagytájon, a Dunántúlon egyedül három szabad királyi város volt: a 13. században kiváltságolt Sopron mellett Kismarton (1648) (ma: Eisenstadt, Ausztria) és Ruszt (ma: Rust, Ausztria).

[5] Sümeghy 1956.

[6] Tobler 2005, Tobler 2008b. Lásd még Tobler 2008a. Az egyes vármegyében meghatározó főnemesi család hatása a törvényhatóság nemességére és szabad királyi városára, a gróf Károlyi család és Szatmár vármegye, valamint Szatmárnémeti szabad királyi város példáján: Vári–Pál–Brakensiek 2014.

[7] Dominkovits 1993.

rendelkezett a szomszédos vármegyében is. Ilyen volt például a jómódú birtokos famíliák sorából a mezőszegedi Szegedi vagy a felsőbüki Nagy, illetve a Niczky család köznemesi ága, ami a Magyar Királyság más részein is tipikus jelenségnek számított.[8]

Mind a nagytáj, a Dunántúl, mind az egykorú Habsburg Monarchiába integrálódott a Magyar Királyság területén Sopron és Vas megye a közepes nagyságú és egyaránt a legsűrűbben lakott, sűrű településhálózattal rendelkező középszintű törvényhatóságok sorába tartozott. A történeti vármegyék területének csak egy részét, így Sopron megyét tekintve Győr erődváros elfoglalását követően a Rábaközt érintette az oszmán megszállás, míg Vas megye esetében a Rába vonala jelentette a választóvonalat a hódolt és a hódolatlan területek között. Sopron vármegye a 18. századi hivatalos helynévtár, a Lexicon locorum alapján öt eltérő nagyságú és településsűrűségű járásra tagolódott. Ezek a következők voltak: 1.) a Rábán túli felső járás, 2.) a Sopron alatti felső járás, 3.) a Rábán túli alsó járás, 4.) a rábaszigeti[9] felső járás és végül 5.) a rábaszigeti alsó járás. Bécs utolsó, sikertelen oszmán ostromát követően a vármegye hatalmi és uralmi viszonyait a rendi korszak egészére plasztikusan illusztrálja a vármegye főispánjának, az ország nádorának a vármegyei rendjeihez intézett levele a táblabírák kinevezése kapcsán.[10] A főispáni hivatalt viselő herceg Esterházy Pál 1690. augusztus 30-án, Kismartonban kelt és a rendekhez intézett levelében, amelyben immáron nádori hatalmára hivatkozva parancsolta meg, elsősorban Falusi [Falussy] Miklós substitutus[11] alispánnak,[12] továbbá a megyei politikai elitből név szerint megszólítva Niczky Györgynek,[13] Darás Istvánnak,[14] valamint Bezerédi Pálnak,[15] hogy a fellebbviteli bíráskodás gördülékeny lebonyolítására alkalmas táblabírákat válasszanak, nehogy az igazság szolgáltatása csorbát szenvedjen.[16] Ez a közvetlen főispáni hatalomgyakorlás nem tekinthető egyedinek. Az újjászervezett

[8] Eltérő birtoksúlypontokkal erre hozott konkrét példákat: Dominkovits 1993.

[9] A Rábasziget, Rába szigete elnevezés az etnográfiából jól ismert kistáj, a Rábaköz fogalmát jelenti. Bemutatása: Timaffy1991.

[10] Sopron vármegye számára is modell értékű feldolgozás: Vári–Pál–Brakensiek 2014. Sopron megye közigazgatási és politikai élete képviseletének esetében fontos első lépés lenne a herceg Esterházy család képviseletének közgyűlésenként történő adatolása, ezáltal kliensi hálózatának feltárása.

[11] A 17–18. századi Sopron vármegye gyakorlatában ez a hivatal üresedése esetében egy ideiglenes főispáni kinevezést jelent, ami a következő tisztújításig volt érvényben, ahol és amikor többnyire ezt a személyt a rendek rendes alispánná (*ordinarius vice comes*) választották.

[12] A család történetére: Gecsényi: 2008 Sopron vármegye rendjei 1681. április 4-én őt és Nagy György szolgabírót országgyűlési követnek választják az 1681. évi soproni diétára. Valószínűsíthetően az 1690-es évtized derekán hunyhatott el.

[13] Sopron vármegye 1674. május 28-i keltezésű nemesi katalógusa szerint csak Niczky Gáspár fiának, Niczky Györgynek a felmenője. Niczky György és Gaiger Mária házasságából született Niczky Lázár alispán. Erről lásd: Niczky Lázár Sopron megyei alispán, a tanulás fontosságát is kiemelő és ennek segítésére alapítványt tevő 61 pontos végakaratának közlése: R. R. 1908.

[14] Horváth József Niczky Lázár végakaratát (1769) a vármegye jómódú középbirtokos testálóinak, így Ráttky Dávidnak (1739) és Ráttky Józsefnek (1748) az utolsó rendelései sorában helyezte el. Horváth 2017. 1640 és 1651 között Zala vármegye jegyzője, hivatali karrierjének jelenleg ismert csúcsa a személynöki ítélőmesteri hivatal betöltése. Duchoňová–Martí 2022.

[15] A kiterjedt családból személyének beazonosítása még további kutatásokat igényel.

[16] MNL GyMSVMSL, IV. A.1.b. 1690. augusztus 1.

Baranya vármegyében hasonlóan domináns főispáni magatartást érzékeltet a legújabb szisztematikus feldolgozás Nesselrode pécsi püspöknek, Baranya és Tolna megyék főispánjának tevékenységében.[17]

A Sopron vármegyei tisztségviselők iskolázottságát, konkrétan ebben egy intézmény, a soproni jezsuita gimnázium vizsgálatát 18. századi diákságának 8000 főt meghaladó adatbázisa alapján végzem el. Az adatbázis feldolgozása az MTA-ELTE Egyetemtörténeti kutatócsoportja 2019 és 2024 között megvalósult, az NKFIH 13. 1973. Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon című projektjének keretében történt meg, fazekas István vezető kutató irányításával. A települések beazonosítását Kelemen Dávid soproni levéltáros végezte el. Az elemzést megelőzően engedtessék meg egy rövid kitérő, egy pillantás Sopron vármegye 1725 és 1771 közötti tisztikaraira, amit a kutatás, forrásfeltárás és adatgyűjtés jelen szakaszában tárgyidőszakban kilenc tisztújítás adatai alapján tudunk elvégezni.[18] A Mária Terézia-kori úrbérrendezés idején Sopron vármegye legnagyobb birtokosa herceg Esterházy Miklós volt, aki a vármegye úrbéres területeinek 55,66%-át, míg az úrbéres népességnek 67,34%-át birtokolta. A hercegi család nemcsak Sopron vármegye legnagyobb birtokosa volt, de a további húsz vármegyében fekvő birtokállománya révén a Habsburg Monarchiába tagolódott Magyar Királyságnak is a legjelentősebb birtokosaként tarthatjuk számon.[19] E birtoknagyság arányát jól illusztrálja az a tény, hogy az utána következő második legnagyobb magánföldesúri birtokos, a gróf Károlyi család birtokainak nagysága[20] ezen birtokállománynak csupán egyharmada volt.[21] Tehát a herceg Esterházy család nemcsak a korabeli magyar államban, de európai szinten is jelentős birtokosnak számított. A hercegi családot követően a vármegye második legjelentősebb birtokosa a gróf Széchenyi család volt. E család felemelkedését Széchenyi György esztergomi érsek alapozta meg.[22]

Sopron vármegye birtokszerkezetében a domináns katolikus világi nagybirtok mellett az egyházi nagybirtokot két szereplő, a győri püspökség és a csornai premontrei prépostság képviselte.[23] A vármegye viszonylag csekély számú középbirtokos nemessé-

[17] Gőzsy 2026. Az eddigi kutatások alapján úgy véljük, Vas vármegyében a leginkább meghatározó főnemesi család, a Batthyány fokozatosan integrálta udvarába, familiárisi, majd kliensi körébe a vármegye nemességének meghatározó részét, de ennek részletes kifejtésétől itt és most eltekintenék.

[18] E tisztújítások időrendi sora az alábbi: 1725, 1738, 1743, 1746, 1749, 1753, 1766, 1771. Jelenleg az 1750-es és 1760-as évtized ismeretei vitathatatlanul hiányosak, de talán az eddigi anyaggyűjtésből leszűrhető következtetések sem érdemtelenek.

[19] Felhő 1970.

[20] Fónagy 1999.

[21] A birtoknagyságok mellett azt nem említettük, hogy a Sopron vármegyei herceg Esterházy-birtokok jelentős része Bécs előterében, az oszmán hódítástól nem vagy kevésbé érintett területen terültek el. Ezzel szemben a Károlyi-birtokok döntően az ország keleti felében, a 17. század háborúitól sújtott területén feküdtek, így az utóbbi birtokokon az újjáépítés volt a 18. század első felének legfontosabb feladata. A két birtok piackörzeti lehetőségei is erősen eltérőek voltak. Mindezekre a Károlyi-uradalmak esetében: Vári–Pál–Brakensiek 2014: 34–46.

[22] A modern szakirodalom összefoglalásával: Fazekas 2014b.

[23] Fónagy 1999.

géből külön ki kell emelni a felsőbüki Nagy családot, amely a 18. században a vármegyei vezető hivatalok szintjéről az országos tisztségviselői körbe jutott.[24] Őket követően – jóval szerényebb hivatali karrierrel – ebben a kategóriában a petőházi Zeke családot érdemes kiemelni, akik bár az előző család karrierjét nem érték el, de a királyi tanácsosi címmel és a kerületi biztosi (provincialis comissarius) tisztséggel a vármegyei alispáni szintnél magasabbra jutottak. Birtokaik Sopron vármegyén kívül a nyugat-dunántúli területsávban, Vas és Zala vármegyékben feküdtek.[25]

Vármegyei szinten futott be karriert a döntően Vas és Sopron vármegyékben birtokos Nicky Lázár (1697–1769), akit egy rövid átmeneti időszakot követő helyettes alispáni (substitutus vicecomes) kinevezést követően Sopron vármegye rendjei a hivatali pályája csúcsát jelentő alispáni tisztségre (ordinarius vicecomes) választottak.[26] Ő 1707 és 1711 között volt a soproni jezsuita gimnázium növendéke. Mihályi mezővárosban 1769-ben írt, 61 pontból álló végakarata a jómódú és öntudatos középbirtokos nemes tárgyi környezetét tükrözi. A vázlatosan megemlített német, magyar és latin nyelvű kiadványokból álló könyvtára, valamint a birtokában lévő szövetek és használati eszközök számbavétele mentalitástörténeti szempontból is lehetőséget ad további analitikus elemzésekre. Itt csak arra hívnám fel a figyelmet, hogy öntudatosan rögzítette azt, hogy ő vitte végbe a Veszprém vármegyei Jákó-puszta megtelepítését, tehát jómódú középbirtokos nemesként olyat művelt, amit az uralkodó, illetve a kormányszervek, valamint a főnemesség képviselői cselekedtek meg a vizsgált időszakban. Testamentuma szerint mind Mihályiban, mind Pinnyén, ahol új házat építtetett, sokat tett a katolikus templomok rendbetételéért.[27] Birtokai Sopron vármegye területén Mihályiban, Kisfaludon és Gyóróban feküdtek, testamentumában büszkén említette a vármegye evangélikus artikuláris helyeként jól ismert vadosfai birtokszerzését. A végrendeletből kitűnő mentalitása a főnemesi családokkal rokonította, az oktatást ő is olyannyira fontosnak tartotta. Utolsó rendelésében ugyanis egy jómódú birtokos nemestől atipikus lépést cselekedett: oktatást támogató alapítványt hozott létre. Tekintélyes pénzösszegekkel támogatta a győri és a soproni jezsuita konviktusokat.[28] Utolsó rendelése a korszak Sopron vármegyei birtokos nemesi testamentumainak (Ráttky Dániel, 1739, és Ráttky József, 1748) sorába is illeszkedik.[29] E forrás alapján családjáról megtudhatjuk, hogy öccse a győri egyházmegyei pályát befutott Niczky József volt,[30] férjezett húgai közül Franciska Béri Balogh Ádám, Krisztina örményesi Fiáth Ádám, Borbála (azaz a forrás szerint: Boriska) Somsics Antal házastársai voltak. Az utóbbi, Somsics

[24] A családtörténetre: Szijártó 2024.

[25] Dominkovits 2000.

[26] Azt, hogy ez nem egyedi eset, hanem általános gyakorlat volt, kitűnően illusztrálja Komárom vármegye tisztújításainak esete is.

[27] Keszei–Keszei 2020.

[28] Végakaratát publikálta: R. R. 1908. A győri jezsuita rendház szerepére lásd: Kádár–Kökényesi 2025.

[29] Horváth 1999: 38.

[30] Ő 1746-ban került az egyházmegye kanonoki karába. Pápai, majd székesegyházi főesperes lett, 1752-ben káptalani dékán, 1757-ben kántorkanonok. 1766-ban stallumáról lemondott, de dékáni címét megtartotta. Bedy 1938: 464.

Antal (1698–1779) királyi adományként kapta meg Somogysárdot 1759-ben. Somsics hivatali pályája során Somogy vármegye alispánja, majd az udvari kancellária tanácsosa lett. További két leánytestvér, Mária és Katica ekkor még hajadonok voltak. Miként a fenti felsorolásból is látható: a család lányai a Dunántúlt behálózva, Fejér és Somogy vármegyei elitekkel léptek frigyre. A fiatalabb leányok közül az 1758. szeptember 24-én eltemetett Niczky Mária esetében nemcsak a végrendelet ismert, de annak szövegéből információt nyerhetünk a testvérekkel, elsősorban a legidősebb fivérrel, Lázárral fennálló szoros testvéri kapcsolattartásra. Niczky Mária Lázár fivérére testamentumában is legfőbb bizalmasaként tekintett.[31] Utolsó rendeléséből az is kitűnik, hogy a jómódú birtokos nemesi hölgy személyében is jelentős hitelezőt ismerhettünk meg. Végakarata alapján mind Lázár bátyjának, mind gróf Viczay Mihálynak jelentős hiteleket folyósított.[32] A családon túl hiteltevékenységének legfőbb iránya az egyházmegye centruma, Győr városa volt, ott is elsősorban a karmelita és ferences kongregációkat támogatta, valamint a csornai Boldogasszony-kongregációt. Az egykorú szakrális táj építésére is pénzt hagyományozott.[33] Hátrahagyott javait az eljáró testamentarius urak 5000 forintra becsülték.

A vagyoni viszonyok és a vármegyei hivatali karrierpályák[34] alapján körvonalazódó szűk csoport egyik utolsó tagja a Kramarics család volt.[35] Kramarics László 1721-től a parvista minortól a záró rhetori osztályig Sopronban végezte a gimnáziumi tanulmányokat. Hivatali pályaívéről jelenleg annyi ismert, hogy az 1749. november 29-i tisztújítás során a hivataláról lemondott Pásztory László helyett főispáni kinevezéssel a jegyzői hivatalig jutott előre a vármegye hivatali ranglétráján.[36] Az országos hivatalra jutott Felsőbüki Nagyok mellett érdemes kiemelni a vármegyei hivatalról magasabbra jutó Czompó Sándor büki birtokost, aki 1711–1712 során Sopronban a gimnázium utolsó rhetori osztályát végezte el, és az 1724-ben létrehozott kőszegi kerületi tábla elnöke lett.[37] A vármegyei köz- és adóigazgatási, bíráskodási munkák sokaságát végző főszolgabírói és szolgabírói karba már az adott térségben tekintéllyel bíró nemesi családok tagjai kerültek, akik e sok fáradozással járó, de tekintélyt biztosító hivatalokat gyakran több generációra is örökíteni tudták. Közülük most egyet, a Bolla családot emelném ki, amelynek egyik tagja, Bolla Zsigmond 1744 és 1751 között Sopronban járta ki a gimnáziumi osztályokat.[38] Őt a rendek 1730-ban a rábaközi alsó járás szolgabírájává választották, 1738-ban hivatalában megújították, majd az 1740-es évtizedben a vármegye

[31] Végakarata: MNL GyMSVMSL, CsPKHLt, Testamenta, No. 25. Lásd még Bakács 1965, Tóth 1979.

[32] A 17–18. századi végrendeletek társadalom-, jog- és kultúrtörténeti elemzésére alapvető módszertani könyv: Horváth 2017.

[33] Megújíttatta a vármegyei evangélikusok egyik artikuláris helyén, a vadosfai úton található keresztet is. Győr szerepére lásd: Fazekas 2025.

[34] Kramarics Lászlót a vármegye rendjei az alispáni hivatalra már nem választották meg.

[35] Kramarics Lászlóra: Dominkovits 2003. Azt érdemes megjegyezni, hogy a vármegye rendjei őt nem választották meg már első alispánnak (*ordinarius vicecomes*), legmagasabb tisztsége a helyettes alispánság (*substitutus vicecomes*) volt.

[36] Vagyoni viszonyaira: Dominkovits 2003.

[37] Iskoláztatására: Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 00375. sz. tétel.

[38] Iskoláztatására lásd Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 03735. tételt.

számvevőjeként tevékenykedett. A hivatali kar önrekrutációját is érzékelteti, hogy két fia, Ignác és Zsigmond, egy generációval később szintén a vármegye szolgálatába álltak, és a rendek szolgabíráknak választották őket. Az ő említése cseppet sem egyedi példa. Az 1725. december 6-i tisztújítás által megújított és megerősített megyei tisztikarból a Rábán kívüli felsőbb járás szolgabírójának azt a röjtöki birtokos Kecskés Jánost választották meg, aki 1708 és 1712 során az alacsony parvista minortól a gimnáziumot záró utolsó előtti osztályig, a syntaxisig itt tanult.[39] Amennyiben ezt a vizsgálatot kiszélesítjük a megválasztott tisztviselők mellett a tisztújításon még hivatalra jelölt, azaz kandidált személyekre is, úgy az eddigi esetek jelentős bővülést nyernek. Ehhez az 1725. december 6-i tisztújítás választott és jelölt személyeit szisztematikusan vetítenénk rá a soproni jezsuita adatbázisra. Az eddigi ismeretek legnagyobb megerősítését a szolgabírói kar esetében tapasztalhatjuk[40] A hivatalra nem választott jelölek, csupán kandidáltak sorából a gimnázium tanulója volt még petőházi Zeke József[41] és Korlátovics Imre[42] is.

Az úrbérrendezés kori Vas vármegye a korabeli Magyar Királyság nagy és legsűrűbben lakott törvényhatóságainak egyike. A legnagyobb földbirtokos a 16. század első felétől – midőn Batthyány Ferenc 1527-ben királyi adományként megszerezte a rohonc-szalónaki uradalmat – a Batthyány család volt.[43] Az úrbérrendezés időszakában a főnemesi család egyik tagja, Batthyány Lajos viselte az első számú rendi méltóságot, a nádori hivatalt.[44] A középszintű törvényhatóság a már említett Lexicon locorum szerint az alábbi nagy kiterjedésű járásokra tagolódott: 1.) Németújvári, 2.) Tótsági, 3.) Kemenesaljai. Azáltal, hogy a vasi történetkutatás Vörös Károly (1926–1996) halálát követően, más súlypontokat előnyben részesítve, kevésbé fókuszál a történeti vármegye 18. századi történetére, e törvényhatóság esetében az eddigi feldolgozások és forráskiadások eredményeire, elsősorban a történész Szabó Dezső (1882–1966) és az ismert burgenlandi levéltáros-történész Harald Prickler (1934–2018) eredményeire fókuszálunk, és e kötetek tanulmányai, forrásközlései alapján írunk a 18. századi vasi tisztségviselőkről.[45] Ez a jelenlegi feltártság egyrészt korlátozottságot is jelent, hisz Sopron városát és a vármegyét követően Vasból jött a legtöbb diák: a vármegye egyetlen szabad királyi városának, Kőszegnek a Sopronban is tanult diákjait nem számítva 857 fő. Közöttük olyan, a vármegyei köznemesi elit tagjaiként a gimnáziumi anyakönyvben praenobilis illustris besorolással jelölt famíliák tagjai, mint a Bezerédi/Bezerédy, Eölbei/Eölbey, Rosti/Rosty vagy a Szelestei/Szelestey. A század első

[39] Személyére lásd Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 00224. sz. tételét.

[40] Esetében a lezáró *rhetori osztály iskoláztatási helye nem ismert*. Személyére lásd a Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 000224. számú adatot.

[41] Ő 1707 és 1710 során az alsóbb osztályokba tartozó *parvista maior*tól a poeta osztályig tanult a gimnáziumban: 00163.

[42] Ő 1707 és 1711 során volt a gimnázium diákja. Személyére lásd Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 00097. számú tételét.

[43] A Batthyány családra egyrészt napjainkig kézikönyvként használható konferenciakötet: Az udvartartásra. Koltai 2012. A család 18. századi történetére: Nagy 2006, Móricz 2017, Batthyány Lajos nádorra: Nagy 2017.

[44] Életéről, munkásságáról: Móricz 2017.

[45] Szabó 1933.

felében a vasi hivatalviselő elitből a Vas, Sopron és Veszprém, továbbá Somogy megyékben birtokkal rendelkező jómódú (PER) nemes, Szelestey Boldizsár[46] 1707 és 1711 között volt a soproni jezsuita gimnázium diákja.[47] Hivatali pályájának teljes körű rekonstrukciója még az elkövetkező kutatások feladata. Az jelenleg ismert, hogy őt 1742 és 1747 között Vas megye alispáni hivatalára választották. A helyi hivatalviselők mellett 1711/1712 során itt fejezte be gimnáziumi tanulmányait a kőszegi kerületi tábla későbbi elnöke, Czompó Sándor is.[48] Mind a Sopron, mind a Vas megyei nemesi családokra általánosítható az a tendencia, hogy ezen családok tagjai közül is többen (testvérek, rokonok) megfordultak a gimnázium tanulóinak sorában. A nominális egyezések mellett a rokonsági kapcsolatokat további speciális genealógiai kutatásoknak kell tisztázniuk.[49] Engedtessék meg, hogy a tisztségviselők mellett a fent jelzett nagyszámú Vas megyei diákok sorából kiemeljem a Németújvárról (ma: Güssing, Ausztria) származó, hasonlóképpen jómódú nemesnek (praenobilis) minősített, később a jezsuita rendbe lépett, korabeli irodalmár Faludi Ferencet (1704–1779), aki 1719–1720 során a rhetori osztály elvégzésével Sopronban fejezte be gimnáziumi tanulmányait.[50]

Végül záró gondolatként engedtessék meg egy rövid kitekintés is. A gimnázium diáksága az egykorú Magyar Királyság területéről elsősorban Sopron[51] és Vas, valamint Zala vármegye fiataljaiból tevődött össze.[52] Ez a felsorolás egyben egy mennyiségi sorrendet is érzékeltet. A legtöbben Sopron városából és Sopron vármegyéből jöttek. Ezt követően a diákok következő legnagyobb csoportja Vas megyéből érkezett: 270 fő. Ettől alig maradt el Zala megye Sopronban tanuló diáksága, amely 210 főt jelent. Komárom vármegyéből csak tizenegy fiatal tanult itt, de közöttük volt az a Kereskényi László is, akit 1719 és 1727 között a vármegye egyik esküdti hivatalára választottak. Az ő esete kiválóan jelzi, hogy a vármegyei archontológiák további bővülésével párhuzamosan az eddiginél differenciáltabb és teljesebb képet kaphatunk általában a gimnáziumok szerepének növekedéséről, illetve a soproni jezsuita gimnázium jelentőségéről a vármegyei tisztségviselők oktatásában. A gimnázium a vizsgálatba vont Dunántúl mellett

[46] Szelestey Boldizsár birtokaira: Dominkovits 1993.

[47] A syntaxiatól a záró *rhetor*i osztályig. Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 00046. sz. alatt.

[48] Személyére és tanulmányaira lásd: Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 00375. sz. tételét.

[49] Ez ennek a családnak és tagjainak az esetében különösen indokolt lenne, hisz ők kisnemesi társadalmi körből kikerülve a korszak nagy közigazgatási és politikai karrierjeinek részesei lettek.

[50] Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 11089. tétele. Faludi (1704–1779) a régi magyar próza mestere, aki maga is jezsuita szerzetes lett. Pályaíve jelzi a diákok belföldi iskolaváltását, hisz ő Kőszegen, majd Sopronban egyaránt a jezsuita gimnáziumban tanult. 1720-ban lépett be a jezsuita rendbe. Grazban bölcseleti, Bécsben teológiai tanulmányokat folytatott. 1736-tól Bécsben, Grazban és Linzben jezsuita rendházakban tanított. 1747-ben a Theresianumban jogtörténeti előadásokat tartott. 1753 és 1773 között az ország politikai központjában, Pozsonyban (ma: Bratislava, Szlovákia) élt. 1773-ban, a rend feloszlatásának évében a rohonci szegényház lakója lett.

[51] A vármegye mellett Sopron három szabad királyi városából is többen szerepelnek a gimnázium tanulói között.

[52] A gimnázium Zala vármegyei hivatalviselői karban játszott szerepét külön tanulmányban szándékozom feldolgozni. E törvényhatóság esetében *Turbuly Éva* és *Kapiller Imre* munkájának köszönhetően ismertek a 18. századi hivatalviselési adatok. Molnár 2000.

nagyon jelentős vonzerővel rendelkezett a felvidéki törvényhatóságok között is. Első helyen kell említeni Pozsony városát és a vármegyét, amelyekből száz főt meghaladó számú diák tanult a soproni jezsuita gimnáziumban. Ezt követte Trencsén vármegye, amely kibocsátóként meghaladta a harminc főt (32 fő). Ettől alig maradt el a Nyitra megyéből származó diákok létszáma, ahonnan 30 diák került beazonosításra. A felvidéki vármegyék közül tíz főnél alacsonyabb diáklétszám jelent meg Bars (2 fő), Zólyom (2 fő), Szepes (3 fő), Árva (5 fő) és Hont (3 fő) vármegyékből. Mindezen adatok ellenére nem szabad mechanikusan abszolutizálni a gimnázium jelentőségét a hivatali elit képzésében. Erre figyelmeztet bennünket egy, a vizsgált térségtől távol eső példa, Heves és Külső-Szolnok vármegyék esetei is. Ugyanis egy észak-magyarországi vármegyecsoportból (Borsod, Heves, Nógrád, Zemplén) a legtöbb diák Hevesből, konkrétan Gyöngyös mezővárosból jött, de ezek a diákok választott hivatalviselőként nem jelentek meg a jól feldolgozott vármegyei archontológiában.[53] Amennyiben a vármegyék vizsgálata mellett a későbbiekben hasonló mélyfúrások történnének a szabad királyi városok avagy a megyeszékhely funkciójú mezővárosok[54] esetében is, valószínűsíthetően csak növekedne az iskola jelentősége a hivatali elitek képzésében.

A dunántúli törvényhatóságok sorából még egy vármegyét szeretnék a jelenlegi feldolgozottság szintjén érinteni. A dunántúli törvényhatóságok sorából még a tudós mosonmagyaróvári levéltáros, Mihály Ferenc (1921–2017) munkásságának köszönhetően a 18. századi Moson vármegye tisztikaráról rendelkezünk valamivel több mint kétgenerációnyi időszakra vonatkozó ismeretekkel, ugyanis a Bél Mátyás fordításához készült tanulmányában adatolta a vármegye 1688–1766 közötti tisztségviselőit: konkrétan az uralkodók által kinevezett főispánokat, valamint a megyei rendek által választott alispánok, jegyzők, adószedők és szolgabírák karát.[55] Az adatbázis időkeretei, azaz 1707 és 1773 között összesen 41 mosoni identitásúként a matrikulába felvett diákkal találkozhatunk a soproni jezsuita adatbázisban. E diákok között a korabeli Moson vármegye nemesi társadalmának olyan elit családjaival találkozhatunk, mint a Nunkovics vagy a Zsidanics, továbbá a Naszvady, Trummer, Heinrich, valamint a Palonyai és a Sopron vármegye birtokos társadalmában is ismert Vizkelety család.[56] Kutatásai alapján kitűnik, hogy az óvári gimnáziumot alapító Zsidanics István, aki 1709–1739 között töltötte be Moson vármegye adószedői hivatalát,[57] nem a soproni jezsuita gimnáziumban tanult, de azt további kutatásoknak kell tisztáznia, hogy a 410 főt meghaladó Moson megyei diákok sorából a század során kiket választottak meg megyei hivatalra, valamint Zsidanics József[58] és János[59] csak névrokona vagy

[53] Bán 2011. A tárgyidőszak *Szabó Jolán* munkája.

[54] Úgy vélem, a jelenlegi feltártság szintjén elsősorban a vasi megyeszékhely, Szombathely diákságának az elemzése lenne izgalmas.

[55] Bél 1985: 19–20.

[56] Dominkovits 2025.

[57] Bél 1985: 19.

[58] Az előkelő nemes (praenobilis) Zsidanics József Ignácra, aki 1725 és 1726 során a gimnázium két utolsó osztályát járta ki Sopronban, lásd Boda–Fazekas–Szádoczki–Ternovácz 2025: 01954-es tételt.

[59] Az ugyancsak előkelő nemesként besorolt Zsidanics Jánosra a 00990. sz. tétel vonatkozik.

vérrokona is a fenti iskolaalapítónak. Nem kizárt, hogy Zsidanics István a középfokú tanulmányait több Moson megyei tisztségviselő családdal egyezően az 1626-ban alapított pozsonyi jezsuita gimnáziumban végezhette el.[60] Az itt tanuló mosoni fiatalok további pályájáról az eddigi archontológiai kutatások folytatását, valamint időbeli kiszélesítését követően tudhatunk meg többet.

Minthogy a gimnázium vonzásköre jelentősen meghaladta a Dunántúlt, az nemcsak a korabeli Magyar Királyságra, de csekély mértékben Horvátországra, a katonai határőrvidékre, valamint az Erdélyi Nagyfejedelemségre is kiterjedt, ezért kontrollként megnéztem a Dunán inneni kerülethez tartozó Esztergom vármegyét, mivel az adatbázis által feldolgozott időszakról ismert annak 1710 és 1723 közötti tisztikara. A jelenlegi feltártság szerint e törvényhatóságból azonban nem tanult senki a 18. század első felében a soproni jezsuita gimnáziumban.[61] A gimnázium jelentőségét az a tény is felerősíti, hogy a gimnázium diákságába a felvidéki törvényhatóságok sorából Pozsony megyéből többen nyertek felvételt.

Ugyancsak ezt a tendenciát erősíti fel az, ha vizsgálatunkat kiterjesztenénk a szabad királyi városok, továbbá a megyeszékhely funkciót betöltő mezővárosok (így Vas megyét tekintve Szombathely, illetve Zala megyét nézve Zalaegerszeg) diákságára, illetve ezt tovább árnyalva Veszprém vámegye esetben a 17. századi végvár Veszprém, valamint a regionális és régión túlnyúló gazdasági és oktatási szerepkörrel rendelkező Pápa Sopronban tanult diákjaira is.[62] Ezt a szempontot azért is érdemes kihangsúlyozni, mert Sopron város esetében jelenleg csak egy 200 fős mintán ment végbe a vizsgálat, amit a jelenlegi feltártság szintjén is érdemes lenne minimum megduplázni, sőt esetleg 800 fős mintavételre növelni. A vármegye másik két szabad királyi városa, Kismarton (ma: Eisenstadt, Ausztria), valamint Ruszt (ma: Rust, Ausztria) esetében azt is figyelembe kell venni, hogy az előbbi város esetében 145 diák tanult a soproni jezsuita gimnáziumban. Sajnos a 18. századra még nem készültek el a városvezetői archontológiák. A korszakot kutató Harald Prickler a Kismarton várostörténetét tárgyaló legutóbbi tanulmánykötetben a tisztségviselői adatokat megadva a 17. századi viszonyokat tárta fel részletesebben.[63] Ruszt esetében, ahol csupán 12 diák került beazonosításra, hasonló a helyzet. A borkereskedelméből meggazdagodott szabad királyi város esetében a közelmúlt kutatási irányai is eltérőek, e téren inkább a jegyzői hivatal betöltésének feltárása élvezett elsőbbséget.[64]

[60] Ez nemcsak az ő személyére, de a Mihály Ferenc által feltárt és publikált többi Moson megyei tisztségviselőre is valószínűsíthető. Mihály Ferenc a választott megyei hivatalviselők közül az alispánok és a jegyzők 1701–1766 közötti, míg az adószedők 1700–1749, továbbá a szolgabírák 1700–1749 során keletkezett archontológiáját állította össze és publikálta: Bél 1985: 19–20.

[61] Kántor 2003: 18–19.

[62] Degré 1983.

[63] Erről lásd Prickler–Seedoch 1998. A Harald Prickler által írott fejezetben a 18. század feltárása az előző századdal szemben szerényebb terjedelemben és adatolásban részesült.

[64] Ezúton szeretném megköszönni az ott levéltárosként dolgozó *Glück László* tanácsait.

Kitekintés

E kis dolgozat csupán egy jezsuita gimnázium példáján mutatott rá a 18. századi dunántúli megyei tisztikarok és az iskoláztatás összefüggésének fontosságára. Azt a későbbiekben más régiók hasonló vizsgálatainak kell megmutatnia, hogy a fenti eredmények mennyire általánosíthatók a vizsgált intézményen és területen kívül, az egykori Magyar Királyság más régióiban. A dolgozat lezárásaként azt is jelezni szeretném, hogy több gimnáziumot végzett diák számára a rhetor osztály sikeres elvégzésével nem értek véget a tanulmányi idők, minden bizonnyal a vármegyei szint fölötti országos hivatalszerzést tervezhettek azok a diákok, akik a gimnáziumot követően egyetemen folytatták tovább tanulmányaikat, esetleg fokozatot is szereztek. E jelenség érzékeltetésére Sopron vármegye kiragadásával pár példát hoznék a térség szempontjából egyik legizgalmasabb intézmény, a nagyszombati egyetem adatállománya alapján. Természetesen ez csak az egyik helye a soproni diákok továbbtanulási irányának. De a hivatalviselő nemesség szempontjából ennek az iránynak a megelőző századból származó előzménye volt az, midőn a 17. század közepén Zeke (I.) István, aki az 1640-es évtizedben tanult Nagyszombatban, és ott baccalaureatusi fokozatot szerzett.[65] A rákövetkező században az újkéri Kramarics László hasonlóképpen Nagyszombatban tanult, és ő is borostyánkoszorús, azaz baccalaureatusi fokozatot szerzett.[66] Személye még érdekesebb azért is, mert kiváló iskolázottsága ellenére hivatali pályája nem érte el a vármegyei szint csúcsát, azaz az alispáni tisztséget, a vármegye rendjei helyi támogatottság vagy megfelelő főúri patrónus hiányában erre a hivatalra nem jelölték és nem választották meg.[67]

Források

Magyar Nemzeti Levéltár, Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára (MNL GyMSVMSL)

IV. A.1.b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai

Csornai Premontrei Konvent Hiteleshelyi Levéltára (CsPKHLt)

[65] Bognár–Kiss–Varga 2002: Nr.171. A többgenerációs hivatalviselő családra: Dominkovits 2000: 48–49.

[66] Bognár–Kiss–Varga 2002: Nr. 2579.

[67] Sajnos fennmaradt családi levéltárról jelenleg nincs tudomásunk.

Hivatkozott Irodalom

Bakács István 1965: *A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII-XVIII. században*. Budapest.

Bán Péter (szerk.) 2011: *Heves megye történeti archontológiája, (1681) 1687–2000*. Eger.

Bedy Vince 1938: *A győri székeskáptalan története*. (Győregyházmegye múltjából 3.) Győr.

Bél Mátyás 1985: *Az újabbkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson vármegye*. (Mosonmagyaróvári Helytörténeti Füzetek IV.) (Ford., bev. Mihály Ferenc.) Mosonmagyaróvár.

Boda Attila – Fazekas István – Szádoczki Vera – Ternovácz Bálint 2025: A soproni jezsuita gimnázium diáksága – Anyakönyvi adattár (1707–1773). Budapest. https://leveltar.jezsuita.hu/hu/node/2180 – utolsó letöltés: 2026. május 20.

Bognár Péter – Schmidtmayer Richárd – Stegmayer Máté 2024: *Komárom vármegye archontologiája. (1713–1749)*. Tata.

Bognár Krisztina – Kiss József – Varga Júlia 2002: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777*. Budapest.

Degré Alajos 1983: Zala megye vezetőségének kiválasztása a feudalizmus végén. In: Csizmadia Antal (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok V*. Budapest, 47–57.

Dominkovits Péter 1993: Nemesi birtoklás- közigazgatási határok. Adatok a nyugat-dunántúli nemesség XVIII. századi társadalomtörténetéhez In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): *Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulójára*. Sopron, 321–348.

Dominkovits Péter 2000: Közigazgatástörténet – családtörténet. Egy 16-18. századi Sopron vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék. In: Horváth József (szerk.): *Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből*. Győr, 39–69.

Dominkovits Péter 2003: Egy 18. századi Sopron vármegyei tisztviselő Kramarics László jegyző hagyatéka. In: K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc (szerk.): *Léptékváltó társadalomtörténet. Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére*. Budapest, 245–267.

Dominkovits Péter 2025: Adatok és kérdések Moson vármegye kora újkori nemesi társadalmának jellegzetességeiről. In: ILON Gábor (szerk.): *Elég volt a fecsegésből. In memoriam Figler András (1956–2010.)* Szombathely, 171–178.

Duchoňová, Diana – Martí Tibor 2022: Az Esterházy család hatalmi reprezentációjához: Esterházy Miklós nádor temetésére meghívott személyek jegyzéke. *Arrabona* (60.) 57–97.

Fazekas István 2014a: *A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*. Győr.

Fazekas István 2014b: Kivételes karrier? Szempontok Széchenyi György esztergomi érsek pályafutásához. In: Fazekas 2014a, 53–66.

Fazekas István 2025: A katolikus egyház helyzetének főbb jellemzői a városban (1600–1743) In: Horváth József (szerk.): *Győr története 2. kötet, 1447-től 1743-ig*. Győr, 215–232.

Felhő Ibolya (szerk.) 1970: *Az úrbéres birtokviszonyok Dunántúlon Mária Terézia korában*. Budapest.

Fónagy Zoltán 1999: Birtokviszonyok az úrbérrendezés korában: A nemesség a magyar társadalomtörténet írásban. *Századok* (133.) 1141–1191.

Gecsényi Lajos 2008: Egy köznemesi család a 17. században: A Falussyak. In: Gecsényi Lajos: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből*. Győr, 309–324.

Gőzsy Zoltán 2026: Jog, igazság, méltányosság és hiteles iratok követelménye szerint… III. Károly szerepe Baranya vármegye és Nesselrode pécs püspök közötti konfliktusban az 1710- es évek első felében. In: Dinnyés Patrik – Kökényesi Zsolt – Nagy Andor (szerk.): *Felix temporum reparatio. Tanulmányok a 70 éves Kalmár János tiszteletére*. Eger – Budapest, 203–211.
https://doi.org/10.46403/Felixtemporumreparatio.2026.203

Horváth József 1999: Falusi végrendeletek tartalmi és formai sajátosságai Nyugat-Dunántúlon a 17-18. században. *Soproni Szemle* (53.) 4. 356–369.

Horváth József 2017: *Győr város lakóinak mindennapi élete a 17. században*. Győr.

Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt 2025: A győri jezsuita rendház és gimnázium szerepe a város életében (1626–1773) In: Horváth József (szerk.): Győr története 2. kötet 1447-től 1743-ig. Győr, 233–258.

Kántor Klára 2003: *Esztergom vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1710–1723*. Esztergom.

Keszei Franciska – Keszei Dénes 2020: A nicki templom titkai. A Kisfaludy és a Niczky családok nyomában. *Vasi Szemle* (74.) 3. 293–308.

Koltai András 2012: *Batthyány Ádám és udvara. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. (Források és feldolgozások 14.) Győr.

Molnár András 2000: *Zala megye archontológiája 1138–2000*. (Zalai Gyűjtemény 50.) Zalaegerszeg.

Móricz Péter (szerk.) 2017: Batthyány Lajos nádor. Körmend.

Nagy János 2017: Batthyány Lajos nádorrá választása és Vas vármegye rendjei az 1751. évi országgyűlésen. In: Móricz Péter (szerk.): *Batthyány Lajos nádor*. Körmend, 35–49.

Nagy Zoltán (szerk.) 2006: *A Batthyány család évszázadai Tudományos konferencia Körmenden. 2005. október 25–29*. Körmend.

Prickler, Harald – Seedoch, Johann (Hgg.) 1998: *Eisenstadt. Bausteine zur Geschichte. Anläßlich der 350-Jahrfeier der Freistadterhebung*. Eisenstadt.

R. R. 1908: Niczky Lázár végrendelete. *Történelmi Tár* (9.) 3. 356–365.

Sümeghy Dezső 1956: Sopron vármegye levéltára. *Levéltári Híradó* (6.) 1. 59–112.

Szabó Dezső 1933: *A magyarországi úrbérrendezés története Mária Terézia korában*. Budapest.

Szijártó M. István (szerk.) 2024: *A felsőbüki Nagyok évszázada. A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában.* Budapest.
https://doi.org/10.56037/978-963-646-102-7
Timaffy László 1991: *A Rábaköz és a Hanság.* Győr.
Tobler, Felix 2005: *Die Fürst Esterházysche Herrschaften des Burgenländisch-westungarischen Raumes und ihre Zugehörungen vom 17. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.* (Supplement zu der Burgenländischen Heimatblättern 67). Eisenstadt.
Tobler, Felix 2008a: Bibliographie der Arbeiten Felix Tobler. *Burgenländische Heimatblätter* (73.) 2. 80–87.
Tobler, Felix 2008b: Die fürsliche Linie der Esterhazy als Obergespane der Komitates Ödenburg. *Soproni Szemle* (62.) 2. 85–88.
Tóth Tibor: *Hitelezők és adósok A kölcsönforgalom kérdéséhez Somogyban 1756-1812.* Budapest, 1979.
Vári András – Pál Judit – Brakensiek, Stefan (Hg.) 2014: *Herrschaft an der Grenze. Mikrogeschichte der Macht im östlichen Ungarn im 18. Jahrhundert.* Köln – Weimar – Wien